

Найдьон А. В.,
 здобувач кафедри цивільного права № 2
 Національного юридичного університету
 імені Ярослава Мудрого,
 викладач кафедри спеціально-правових дисциплін
 Черкаського факультету
 Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ» ЩОДО ДОГОВОРУ ЗБЕРІГАННЯ ЦІННОСТЕЙ У БАНКУ

FEATURES OF THE DEFINITION OF “BANKING SECRECY” REGARDING THE CONTRACT DEPOSIT BOX AT THE BANK

Стаття присвячена визначенню поняття «банківська таємниця» в контексті застосування її у договорі зберігання цінностей у банку. Визначені проблемні питання у законодавстві України щодо співвідношення понять «банківська таємниця» та «конфіденційна інформація». Окреслено коло недоліків, які потрібно усунути відповідно до світових норм.

Ключові слова: банківська таємниця, конфіденційна інформація, договір зберігання цінностей у банку.

Стаття посвящена определению понятия «банковская тайна» в контексте применения ее в договоре хранения ценностей в банке. Определены проблемные вопросы в законодательстве Украины относительно соотношения понятий «банковская тайна» и «конфиденциальная информация». Очерчен круг недостатков, которые нужно устранить в соответствии с мировыми нормами.

Ключевые слова: банковская тайна, конфиденциальная информация, договор хранения ценностей в банке.

The article is devoted to the definition of "banking secrecy" in the context of the application of the contract deposit box at the bank. Identified areas in the legislation of Ukraine on value concepts "banking secret" and "confidential information". Identified the shortcomings that need to match up to international standards.

Key words: banking secret, confidential, contract deposit box at the bank.

Значення інформації у сучасному світі істотно змінилося у бік значущості, а ділова репутація, честь та гідність поставлені в одну лінію з матеріальними благами та охороняються на досить високому рівні. Банківська діяльність в країні, а саме її розгалуження, масштабність її системи та захист інформації, що стосується діяльності банків та клієнтів, є показником того, наскільки країна розвинена та відповідає світовим стандартам. Україна на порозі разючих змін має змогу внести такі зміни до законодавства, що дали б змогу піднятися на вищий рівень економіки і, як наслідок, підвишити довіру українців до вітчизняних банків.

Питання банківської таємниці, як в Україні, так і поза її межами, завжди цікавило науковців, оскільки його вивчення стосується і фінансових, і моральних аспектів, окрім того, хоча й має довгу світову історію, в законодавстві України з'явилося порівняно недавно. Вивченням цієї теми займаються такі вчені, як Д.О. Гетманцев, Н.Г. Шукліна та І.А. Безклубий.

Метою статті є формування єдиного підходу до критеріїв визначення поняття «банківська таємниця» та чіткого розмежування суміжних, юридично не тотожних термінів.

Відповідно до тумачного словника таємницею називають те, що не повинно розголошуватись, те, що приховується від великого кола осіб [1, с. 14]. Таємниці можуть стосуватися практично всіх напрямів життєдіяльності людини. Так, не підлягає розповсюдженню інформація щодо усиновлення (яка полягає в утаєнні списку осіб, що перебувають на

обліку бажаних здійснити усиновлення та таємниці осіб самих усиновлених (ст. 226 Сімейного кодексу України); інформація, що містить комерційну таємницю (ст. 231 та ст. 232 Кримінального кодексу України); певна інформація, що стала відома у зв'язку зі службовою діяльністю (службова таємниця) та державною службою (ст. 8 Закону України «Про державну службу» та ст. 1 Закону України «Про державну таємницю») тощо. Інформація в сучасному світі має настільки велике значення та силу, що найбільш масштабному нормативно-правовому акту, що стосується визначення поняття «інформація», а саме Закону України «Про інформацію» (далі – Закон про інформацію [2]), цього року виповнюється вже майже 25 років. Відповідно до нього «інформація – будь-які відомості та / або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді». Крім того, у ст. 10 цього ж Закону вказано близько 10 видів інформації (хоча наведений перелік є невичерпним), і всі вони мають окремі правові режими. Особливості визначення та співвідношення поняття «інформація» та «таємниця інформації» через обставини, що сталися на Сході України та в країні в цілому, розглядається у новому ключі. Не вся інформація має чи навіть може отримати статус таємної, але вся інформація охороняється законодавством України (ст. 7 Закону про інформацію) і за необхідності перевіряється на достовірність. Відповідно до ст. 5 вказаного вище Закону кожен має право на інформацію (зберігання, одержання, поширення чи використання), потрібну для реаліза-

ції своїх потреб, без порушення при цьому прав та інтересів інших осіб. Така ж думка простежується у розд. 2 Конституції України, у ст. ст. 34, 50 [3].

Так, не може бути прихована інформація про стан довкілля, про катастрофи чи стихійні лиха, що загрожують безпеці українців, вся ця інформація повинна надходити з офіційних джерел, проте за даними сайту «Рідна країна. Світоглядний портал» від 20 січня 2016 року, Президентові України, Уряду нашої держави та Верховній Раді України довіряє відповідно 16,8%, 8,7%, 8,7% респондентів [4]. Також не можна приховувати інформацію про продукцію (якість, склад), про стан здоров'я (епідемії, епізоотії, проведення щеплень) та життєвий рівень населення (мінімальний рівень заробітної плати, прожитковий мінімум), про порушення щодо прав людини (незаконні ув'язнення, звернення до Європейського суду з прав людини) та інші дані, що не можуть отримати статус конфіденційної інформації тому що є «важелями» у житті людей.

Проте є й інша група інформації (про неї зазначалось вище) – та, яку, навпаки, не можна розповсюджувати, оскільки вона містить дані, розголошення яких завдасть шкоди особистим немайновим чи майновим правам фізичних та юридичних осіб.

Через це особливу увагу для вивчення привертає формування поняття «банківська таємниця», якому присвячена гл. 10 Закону України «Про банки і банківські послуги» (далі – Закон про банки) [5]. У ст. 60 вказаного вище Закону зазначено: «Інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку, є банківською таємницею». У статті наведено невичерпний перелік інформації та відомостей, що в процесі банківської діяльності отримують статус «банківської таємниці», їх можна поділити на декілька груп: ті, що пов'язані із захистом конфіденційності клієнтів банку, та ті, що полягають у захисті даних та самого банку. До першої групи належать дані про фінансово-економічний стан рахунків клієнтів та дії з цими рахунками; дані про операції, що вчинялись від імені чи на користь клієнтів банком. До другої групи належить інформація про системи, що забезпечують охорону банку та коди, що захищають банківську інформацію; деякі види звітності банків. Не вся інформація, якою оперує банк при здійсненні своєї діяльності, отримує статус банківської таємниці, оскільки є дані, які не можуть бути приховані. Для того, щоб інформація стала банківською таємницею, вона повинна відповідати певним ознакам, та чи існують єдині критерії, за якими можна здійснити такий поділ? У Законі про інформацію є лише згадка про розподіл інформації на ту, що відкрита у доступі, та таку, що має обмежений доступ, остання, в свою чергу, поділяється на конфіденційну, службову та таємну інформацію. Якщо із визначенням конфіденційної (наприклад, особисті дані про людину) та службової інформації (наприклад, дані про діяльність підприємства) проблем не виникає, то поняття таємної інформації до

якої і відноситься «банківська таємниця», потребує доопрацювання.

Основними засадами демократії є додержання інформаційних принципів: відкритості, доступності, достовірності, повноти, але тільки з додержанням принципу правомірності отримання, зберігання та розповсюдження цих відомостей. Все це і призводить до плутанини, оскільки потрібно, не порушуючи вищезазначені принципи, надати інформації статус таємної та вчиняти всі дії для її нерозповсюдження. Межа, яку потрібно дотримуватись, дуже тонка та законодавчо не обґрунтована. Банк, згідно з цивільним законодавством України, належить до особливого суб'єктного складу, проте відповідальність за неналежне виконання зобов'язання настає для банку на загальних умовах. Особи, укладаючи договори з банками, розуміють це, але розраховують на стовідсоткове дотримання банками умов договору під страхом погіршення ділової репутації і, як наслідок, зменшення клієнтської бази. Послуги, що надають банки, різносторонні але мають спільну рису – всі вони пов'язані з фінансовими ресурсами. Так, одним із видів банківських договорів є договір зберігання цінностей у банку [6], де покладавець передає на зберігання майно, що вважається цінним, а тому про дії, що з ним вчиняються, розголошувати не потрібно. Послуга по зберіганню у банківській комірці досить дорого коштує, укладається переважно на довгий час, а покладавці часто зацікавлені в тому, щоб перелік речей, залишених на зберігання, залишався невідомим широкому колу осіб, а оскільки чіткого визначення, що саме підпадає під поняття «цінності», в аспекті вказаного вище договору немає, сторони на власний розсуд можуть назвати певні речі цінностями.

Для забезпечення нормальної роботи банк повинен керуватися певними правилами, нормативно-правовими актами та в деякій мірі звичаями ділового обороту. Взагалі поняття «банківська таємниця» з'явилося близько трьохсот років тому, коли звичай мали набагато більше значення. Швейцарія – країна, що вважається взірцем банківської справи – дуже відповідально ставиться до зберігання даних, що стають відомими у зв'язку з наданням таких послуг, на відміну від більшості держав, які починають ставитись до зберігання таких даних все лояльніше [7, с. 368]. Так, декілька років тому поширились чутки, що до законодавства Швейцарії (Закон «Про банківську діяльність» 1934 року) внесені зміни, відповідно до яких банківську таємницю зберігати так прискіпливо вже не потрібно і за вимогою різного роду перевіряючих органів дозволено надавати їм затребувану інформацію. Такі дані були спрямовані на клієнтів недобросовісних банків переважно на території пострадянського простору, а також на самі банки, що могли б виправдовувати невідповідність у своїх діях відносно розкриття даних, що підпадають під поняття «банківська таємниця». Насправді зміни такого характеру не можуть вноситись до законодавства держави, що настільки дорожить своєю репутацією щодо бездоганного надання банківських

послуг. Дотримання вимог щодо збереження банківської таємниці є основою довіри клієнтів до банку, і в разі похибок у цьому напрямі їх кількість зменшиться, а значить, зменшиться і прибуток банку. Україна нині перебуває у важкому політичному та економічному стані, довіра до банківської системи і так знаходиться на низькому рівні, тому ризикувати та втілювати у життя ризикові зміни Національний банк України (далі – НБУ) не наважується. Зрозуміло, що порівнювати банківські системи України та Швейцарії нелогічно, адже за всіма показниками наша держава програє найпрогресивнішій та, мабуть, найрозвинутішій у сфері надання банківських послуг державі, проте і наша країна взяла курс на реформування, зокрема банківської сфери. За останні роки законодавство України зазнало суттєвих змін, НБУ корегує норми під сучасне суспільство, на жаль, у зв'язку з «офшорним скандалом» ці зміни змістили свій ракурс і більшість таких змін не отримує підтримки у суспільства. Банківська таємниця з'явилась насамперед для задоволення потреби тих людей, що постраждали від світової економічної кризи на початку минулого століття шляхом захисту власного капіталу від високого оподаткування, але зміни у сучасному світі вплинули і на суть самого поняття. Так, протягом декількох десятиліть потреба зберігати інформацію про фінансові справи вважалась нормою, але нині ці самі дії привірюються до відмивання незаконно отриманих доходів, корупційних схем та в цілому протизаконних дій. Потрібно чітко провести різницю, що може і повинно покриватися банківською таємницею, а що ні в якому разі (через причини, що вказані вище) до неї належати не повинно. На сьогодні в Україні зареєстровано 117 комерційних банків, всі вони у своїй діяльності керуються нормами Українського законодавства та світових норм, проте мають неоднаковий рівень довіри та різний спектр послуг, що можуть надавати клієнтам. Якщо послуги, що полягають саме у фінансовій діяльності, чітко регламентовані, принципи їх надання прописані типовими договорами (договір про банківський вклад, договір банківського рахунку, депозитний договір), а тому прогалини фактично відсутні, навіть банківська таємниця органічно впливає із суті самого зобов'язання, на жаль, договір зберігання цінностей у банку цих ознак немає. Договір зберігання цінностей у банку належить до спеціальних видів зберігання і має для цього достатньо підстав: суб'єктний склад (особливий, або спеціальний), предмет договору (визначення поняття «цінності»), підвиди договору, всі ці особливості впливають і на визначення межі банківської таємниці. Оскільки призначення банківської таємниці полягає у нерозголошенні інформації широкому колу осіб, про відповідальність за це порушення повідомляються всі учасники договірних відносин, тобто кредитор та боржник, покладавець і зберігач (у випадку із укладенням договору зберігання цінностей у банку). Під покладавцем розуміється сторона, що передає речі (цінності) на зберігання, тобто ця сторона – власник інформації, яку не потрібно

розголошувати, а отже, і повідомляти її про наслідки такого розголошення найчастіше не потрібно. А от до зберігача відноситься більш широке коло суб'єктів, які хоча й мають об'єднану назву – банк. Зрозуміло, що банк – це не одна людина, не просто керівник (який у зв'язку з фізичними можливостями просто не в силі брати участь в укладенні абсолютно всіх договорів), а сукупність працівників певного відділу, в обов'язки яких входить оформлення договорів зберігання цінностей у банку. Послуги по зберіганню цінностей у банку можуть надавати не всі банки, а точніше не всі банківські відділення, в силу того, що для надання таких послуг потрібно забезпечувати захист самих банківських комірок на дуже високому рівні. Найчастіше таким вимогам відповідають центральні відділення банків, що здійснюють діяльність відповідно до найсучасніших норм та провідних принципів банківського обслуговування. Всі особи, яким прямо чи опосередковано у зв'язку зі службовою діяльністю стала відома інформація, що відноситься до банківської таємниці, зобов'язані не розголошувати її. Крім Закону про банки, в якому сформовані поняття, принципи та основні риси банківської таємниці, існує ще один нормативно-правовий акт, що регламентує це питання – Постанова НБУ «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» (далі – Постанова НБУ про банківську таємницю) [8]. Реальної інформації, принаймні у відкритому доступі, щодо порушень у сфері розголошення банківської таємниці в Україні немає, що зрозуміло у зв'язку зі специфічністю даних, проте невизначеність щодо меж «банківської таємниці» дає підстави вважати, що такі випадки непоодинокі. Проблема питання банківська таємниця полягає у таких положеннях:

1) співвідношення терміна, даного у ст. 60 Закону про банки, а саме суперечності між єдиним легальним визначенням поняття «банківська таємниця», що у ч. 1 визначається як «інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта», та значно ширшим визначенням, наведеним в ч. 2: «Банківською таємницею, зокрема, є...», що налічує перелік з 8 пунктів. Така невизначеність призводить до плутанини, оскільки перелік є невичерпним, а слово «зокрема» у вказаній вище статті вказує на недоліки у змісті, що дається у першій частині статті, та доопрацювання цього недоліку у другій, тобто для визнання інформації банківською таємницею потрібне врахування обох частин цієї статті;

2) некоректне зазначення кола осіб, на яких розповсюджується заборона розголошувати інформацію, що відноситься до банківської таємниці. Так, у п. 1.5 Постанови НБУ про банківську таємницю зазначено, що до них відносяться «суб'єкти, які мають доступ до такої інформації», тобто до таких осіб можуть належати всі працівники, від власника (керівника) банку до навіть прибиральників та охоронців, які в силу різних обставин (в тому числі неякісності охоронних систем та непрофесійного підбору персоналу) можуть отримати доступ до такої

інформації. Далі у статті вже наводиться інший, більш чіткий перелік осіб: «Юридичні та фізичні особи, а також службові особи, які під час виконання своїх функцій безпосередньо або опосередковано отримали інформацію». Виникає з цього приводу проблема щодо відповідальності за таке розголошення, адже не можна порівнювати у цьому питанні фізичну особу, що дізналась таку інформацію опосередковано, тобто випадково, з юридичною особою, яка цілеспрямовано таку інформацію збирала;

3) неоднозначне визначення змісту банківської таємниці, до якої відноситься інформація та відомості:

- щодо звітності;
- про організаційно-правову структуру;
- стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці;
- про банківські рахунки клієнтів;
- системи та коди охорони, що є цілком логічним, а от фінансово-економічний стан клієнтів інформацією не є, тому таке некоректне визначення було б доцільніше сформулювати як «інформація (відомості, дані) про фінансово-економічний стан клієнтів»;

4) недоліки в зазначенні «банки та їх керівники», логічно було б вказати так: «працівники/службові особи банку та їх керівники»;

5) нормативна невизначеність щодо особливостей співвідношення правового режиму між поняттями «банківська таємниця», «таємна інформація», «конфіденційна інформація». Думки вчених щодо розмежування цих понять різняться, одні вважають, що «вживання у текстах закону понять конфіден-

ційної інформації та банківської таємниці одного поряд з іншим зумовлює висновок про те, що ці поняття ніяким чином не можуть співвідноситись як загальне та окреме» [9, с. 242], інші наполягають на протилежній думці, вважаючи ці поняття тотожними та взаємозамінними.

Таким чином, всі ці недоопрацювання мають особливе значення в контексті договору зберігання цінностей у банку, оскільки така юридично тонка категорія, як банківська таємниця, безпосередньо впливає на належне виконання цього зобов'язання. Поклажадавець, передаючи цінності на зберігання, підписує однойменний договір, де за загальним правилом пункт про обов'язок зберігати інформацію саме як банківську таємницю відсутній. Зрозуміло, що умови цього договору складаються за взаємною згодою сторін, і внести таку умову можна, проте сформулювати її буде досить складно. Оскільки договір зберігання цінностей у банку належить до договорів із надання послуг, його предметом є безпосередньо послуга, що надається, а об'єктом – речі, що передаються на зберігання зберігачу. Інформація у цьому договорі є акцесорною ознакою, пов'язаною з особливим суб'єктним складом (банк як сторона договору зобов'язана на загальних підставах, передбачених законодавством України, зберігати банківську таємницю), проте за значенням не менш важливою. Для того, щоб підняти довіру українців до банків України, потрібно внести корективи до законодавства, змінити його відповідно до міжнародних норм та принципів, керуватися ними при наданні всіх послуг, що може надавати банк.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – 850 с.
2. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ // Відомості Верховної ради України. – 1992. – № 48. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
3. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>.
4. Саджениця І.В. Кому довіряють українці: результати опитування / І.В. Саджениця // Рідна країна. Світовий портал. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ridna.ua/2016/01/komu-doviryayut-ukrajintsi-rezultaty-opytuvannya>.
5. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-ІІІ // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
6. Гросиан Р.К. Как вести дела с банками. Кредиты, денежные вклады, платежный оборот / Р.К. Гросиан. – Москва : Международные отношения, 1996. – 368 с.
7. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Є.О. Харитонова, О.М. Калітенко. – О. : Юридична література, 2004. – 1112 с.
8. Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці : Постанова Правління Національного банку України від 14 липня 2006 року № 267 // Офіційний вісник України. – 2006. – №32. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06>.
9. Гетманцев Д.О. Банківське право України / Д.О. Гетманцев, Н.Г. Шукліна. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.